

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

Анна Михайлівна ЛЕБЕДЄВА,

*здобувачка Донецького державного
університету внутрішніх справ*

Запобігання корупції в системі судустрою України належить до тих напрямів державної політики, від яких безпосередньо залежить не лише ефективність функціонування судів, а й рівень суспільної довіри до держави загалом. Судова влада покликана гарантувати кожному право на справедливий розгляд справи незалежним і безстороннім судом, тому будь-які корупційні прояви у цій сфері становлять підвищену загрозу для принципу верховенства права. На відміну від інших сегментів публічного управління, корупція у судовій системі має особливо небезпечний характер, оскільки посягає на сам механізм захисту порушених прав, підриває авторитет правосуддя, ставить під сумнів об'єктивність судового рішення та фактично делегітимізує суд як інституцію. Саме тому у межах адміністративно-правового підходу ця проблематика повинна розглядатися не лише як сукупність окремих антикорупційних заборон, а як цілісний комплекс нормативних, інституційних, процедурних та етичних засобів запобіжного впливу. Вихідним положенням тут є те, що Закон України «Про запобігання корупції» визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, а Закон України «Про судустрої і статус суддів» встановлює організацію судової влади, статус суддів та засади функціонування судової системи. Саме в сукупності ці акти формують базу спеціального правового режиму запобігання корупції у сфері правосуддя [1].

Принциповим для дослідження є розмежування понять «корупція», «корупційне правопорушення» та «правопорушення, пов'язане з корупцією». Закон України «Про запобігання корупції» не лише закріплює нормативне визначення корупції, а й встановлює систему заборон, обмежень і вимог, порушення яких не завжди містить ознаки одержання неправомірної вигоди, але безпосередньо пов'язане з корупційними ризиками [1]. Для судової системи це має особливе значення, оскільки порушення правил декларування, обмежень щодо подарунків, сумісництва, етичних стандартів чи конфлікту інтересів не завжди має очевидний кримінально-правовий вимір, однак у будь-якому разі створює сприятливе середовище для деформації службової поведінки. Тому адміністративно-правове запобігання корупції в судустрої повинно охоплювати весь превентивний блок – від нормативного визначення стандартів поведінки до процедур контролю, моніторингу й реагування.

Конституційно-правовою передумовою запобігання корупції в системі судустрою є поєднання незалежності судової влади з вимогами доброчесності, підзвітності та дотримання антикорупційного законодавства. Неза-

лежність суду не означає його виведення за межі механізмів правового контролю; навпаки, що вищим є рівень автономії судової влади, то більш збалансованими повинні бути внутрішні й зовнішні механізми запобігання зловживанням. Особливість цієї сфери полягає також у складному суб'єктному складі осіб, на яких поширюються антикорупційні приписи. Йдеться не лише про суддів місцевих, апеляційних і вищих судів, а й про суддів Конституційного Суду України, членів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, працівників апаратів відповідних органів, посадових осіб Державної судової адміністрації України, а також присяжних під час виконання ними функцій правосуддя. Це зумовлює потребу у диференційованому адміністративно-правовому підході, оскільки корупційні ризики у діяльності судді, працівника апарату суду чи посадової особи органу суддівського врядування мають різну природу, хоча й поєднані спільним інституційним простором правосуддя [2].

Важливим орієнтиром формування національної моделі запобігання корупції у судовій системі є міжнародні стандарти. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції прямо поширюється на запобігання, розслідування та кримінальне переслідування за корупцію і виходить із необхідності поєднання криміналізації відповідних діянь із розбудовою превентивних інструментів. На національному рівні такі орієнтири конкретизовані в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки, затвердженій Законом України № 2322-IX [4]. У ній корупція визначається як системна проблема, а державна антикорупційна політика орієнтується не лише на покарання, а й на усунення корупційних ризиків, зміцнення інституційної спроможності та підвищення стандартів доброчесності у публічній сфері. Стосовно судоустрою це означає, що запобігання корупції має розглядатися як елемент більш широкої політики посилення незалежності, прозорості кадрових і дисциплінарних процедур, підвищення якості внутрішнього адміністрування та формування стійких механізмів доброчесності [3].

Самостійне місце у системі адміністративно-правових засад запобігання корупції займають етичні стандарти. Кодекс суддівської етики закріплює професійні орієнтири неупередженості, незалежності, чесності, стриманості та доброчесності, обов'язкові для суддів як під час здійснення правосуддя, так і поза судом. Значення цього акта полягає в тому, що він не просто формулює моральні вимоги, а виконує функцію превентивного регулятора, через який окреслюються межі належної поведінки судді, що надалі деталізуються у правилах фінансового контролю, врегулювання конфлікту інтересів, дисциплінарній практиці та процедурах оцінювання доброчесності. У сучасних умовах доброчесність судді повинна розглядатися не як факультативна риса, а як обов'язкова передумова суспільної довіри до судової влади [5].

У практичному вимірі адміністративно-правове запобігання корупції в системі судоустрою реалізується через систему спеціальних інструментів. До них належать обмеження щодо одержання подарунків, фінансовий контроль та декларування, заборони сумісництва і суміщення, правила повідомлення про суттєві зміни у майновому стані, механізми врегулювання реального і потенційного конфлікту інтересів, порядок реагування на про-

позиції неправомірної вигоди, функціонування внутрішніх антикорупційних програм, захист викривачів та систематичне навчання з питань доброчесності. Специфіка судової сфери полягає в тому, що зазначені інструменти повинні застосовуватися так, щоб, з одного боку, не допустити неправомірного втручання у здійснення правосуддя, а з другого – забезпечити дієвий контроль за дотриманням антикорупційних стандартів. Саме тому ефективність цих механізмів залежить не лише від формального існування заборон, а від чіткості процедур їх реалізації, нормативної визначеності повноважень уповноважених осіб та належної внутрішньої організації роботи у судах і органах судового врядування.

Отже, запобігання корупції в системі судоустрою України слід визначати як врегульовану нормами адміністративного права діяльність держави, органів суддівського врядування, суддівського самоврядування, судового адміністрування, спеціально уповноважених антикорупційних органів та інших учасників відповідних правовідносин, спрямовану на недопущення використання повноважень, статусу чи пов'язаних із ними можливостей у сфері правосуддя в приватних інтересах, а також на виявлення, усунення і мінімізацію причин, умов і корупційних ризиків, здатних зумовити вчинення корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень. У такому розумінні ця проблематика є самостійним об'єктом адміністративно-правового дослідження, що охоплює нормативну основу, суб'єктний склад, систему превентивних процедур, етичні стандарти та механізми внутрішнього контролю. Саме посилення превентивної складової, уточнення процедур реалізації антикорупційних обмежень, підвищення практичної дієвості механізмів контролю за дотриманням правил доброчесності та забезпечення належного балансу між незалежністю суду і вимогами антикорупційного законодавства повинні становити пріоритетні напрями подальшого вдосконалення адміністративно-правового забезпечення у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18>
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19>
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_c16
4. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2322-20>
5. Кодекс суддівської етики: рішення З'їзду суддів України від 22.02.2013 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001415-13>